

J. ROTTENBERG
MISS. PREDIKANT

NEDERLAND's OUDEN EEUW
EN DE JODEN

NEDERLANDSCHE VEREENIGING VOOR ZENDING ONDER
ISRAËL GENAAMD „ELIM” TE ROTTERDAM, TULPSTRAAT 14

NEDERLAND'S G OUDEN EEUW EN DE JODEN

OP zoek naar den oorsprong der protestantsche Joden-zending trof mij het feit, dat in de beste handboeken voor de zending onder Israël over Nederland òf gezwezen òf de pogingen der Hervormde Kerk alhier op dit terrein schromelijk onderschat worden.

DE voornaamste vraag, waarover het in deze historische gegevens gaat, is deze: Welk land mag zich beroemen den stoot te hebben gegeven tot het werk der zending onder Israël — het episcopaalsche Engeland of het luthersche Duitschland? De antwoorden daarop zijn in strijd met elkander: sommigen geven het eerste, anderen zijn geneigd het tweede de eer van den voorrang te geven. Tevergeefs zoekt men naar een behoorlijke waardeering van den geweldigen invloed, die er is uitgegaan van de pogingen van Hervormd Nederland ten opzichte van dezen heerlijken arbeid beide op de vroege zoowel als op de latere Joden-zendingsvereenigingen. Een nauwkeurige studie van de historische feiten in onderling verband laat geen twijfel over en bewijst zonneklaar, dat het de protestantsche kerk in de Nederlanden was, die de eerste stappen deed tot een systematisch georganiseerde Joden-zending.

ZOOALS wij weten, begon de evangelisatie onder de Joden in het Nieuwe Testament. De eerste pogingen daartoe werden gedaan door de in Christus geloovende Joden onder hun Christus verwerpende joodsche broeders, in opdracht en in navolging van hun Heer en Meester. En zeker is er nooit een tijd geweest, waarin de Gemeente van Jezus Christus zulk een activiteit in de zending ontwikkelde

dan in de dagen, die op de Hemelvaart volgden. Elk discipel des Heeren voelde zich verantwoordelijk voor de verspreiding van het Evangelie in zoo wijd mogelijken kring.

„**W**IJ kunnen niet laten te spreken, hetgeen wij gezien en gehoord hebben.”¹⁾ Dat was het parool van het geslacht der eerste Christenen. En welk een kracht er van dat besef en die gehoorzaamheid uitging, bewijzen de resultaten, die ons vermeld worden: „Vele duizenden der Joden geloofden, en eene groote schare der priesteren werd den geloove gehoorzaam.”²⁾ En niet alleen onder de Joden te Jeruzalem werd het Evangelie in de eerste eeuw verkondigd: „Hun geluid is over de geheele aarde uitgegaan, en hunne woorden tot de einden der wereld.”³⁾

BIJ een ieder, die de Kerkgeschiedenis nauwkeurig bestudeert, komt de vraag van zelf naar voren: Waar was die ongeëvenaarde groei der christelijke gemeenschap in de eerste dagen van haar ontstaan toch aan te danken? Ongetwijfeld is een der voornaamste oorzaken van de wonderbare triomfen, die het Evangelie in den apostolischen tijd mocht boeken, toe te schrijven aan de strikte gehoorzaamheid ten opzichte van het goddelijk zedingsbevel. Geografisch luidde het: „beide te Jeruzalem en in geheel Judea en Samaria en tot het uiterste der aarde,”⁴⁾ en ethnografisch: „eerst den Jood, en ook den Griek.”⁵⁾ De erkenning en handhaving van dezen goddelijken grondslag is de voorwaarde en het geheim van den zegen voor iedere zendingsactie.

DAT de christelijke kerk zich niet bedriege! Zij kan niet bestaan zonder den Jood. Zij kan niet haar volkomen wasdom als Bruid van Christus bereiken zonder den Jood. Voorzeker men achte niet gering, wat tot dien opbouw in allerlei verscheidenheid van grieksche, romeinsche, germaansche, slavische en andere volken heeft mogen dienen. Maar het hartebloed van het christendom was en

¹⁾ Hand. 4 : 20; ²⁾ Hand. 6 : 7; ³⁾ Rom. 10 : 18.

⁴⁾ Hand. 1 : 8; ⁵⁾ Rom. 1 : 16.

is voortgekomen uit de aderen der joodsche profeten en apostelen. Zooals iemand gezegd heeft: „De gansche raad Gods tot verlossing der wereld door Christus Jezus is in joodsche gedachten belichaamd, geteeld in joodsche omgeving, geheiligd door joodsche offeranden, voorgesteld op het tooneel der joodsche historie en uitgevoerd door joodsche medewerkers.” ¹⁾

HET Christendom, de Gemeente en de Zendingscorporaties onzer dagen moeten aan dit feit herinnerd worden. En wij zullen niet aflaten in onze pogingen om hun dat bij te brengen. Ongetwijfeld is het verval van het huidige Christendom voor een deel te wijten aan de verwaarloozing dezer feiten. En als iemand wenscht te weten, wanneer dit verval begon, laat hem dan de aanwijzing van Paulus in dit opzicht volgen en nagaan, wanneer de heidensche takken van den wilden olijfboom, ingeënt op den goeden en des wortels en der vettigheid des olijfbooms mede deelachtig geworden, begonnen zijn tegen de natuurlijke takken te roemen. Toen werd het oorspronkelijke, goddelijke zendingsbevel omgekeerd: de Jood niet langer het voorwerp der ontferming, maar dat van christelijken haat, en toen ging voor eeuwenlang de zon van het Christendom schuil achter de donkere wolken der middeleeuwen.

DAARMEE wil ik niet beweren, dat er te dien tijde voor het volk, waaruit de zaligheid sproot, niets gedaan werd. Hier en daar drong van enkele begenadigde lichtdragers een straal van christelijke liefde in de diepste duisternis door, om de kinderen Israëls voor hun Messias te winnen. Maar of de wijze waarop dit geschiedde wel altijd verstandig en in overeenstemming was met het voorbeeld en de leer van Christus is een vraag, die we hier niet kunnen behandelen.

MAAR dat het beproefd werd en met ernst beproefd werd, valt niet te ontkennen.

¹⁾ Christianity and the Jew, by Beloware W. Scott, blz. 18.

TEN laatste begon met de Hervorming de dikke duisternis te wijken en een schemering te dagen voor het verstrooide en geplunderde volk. Maar die eerste lichtstralen waren wel heel zwak en heel karig. Met Luther braken zij voor het eerst door. In zijn verhandeling in 1523, zes jaar nadat hij zijn vijf-en-negentig stellingen aan de slotkapel van Wittenberg aanplakte, schrijft hij: „Wanneer de apostelen, die ook Joden waren, zoo met ons, Heidenen, gehandeld hadden als wij, Heidenen, met de Joden doen, er zou zeker geen enkel Christen uit de Heidenen gekomen zijn. Indien zij dan met ons, Heidenen, zoo broederlijk gehandeld hebben, dan moeten wij op onze beurt broederlijk met de Joden handelen, opdat wij eenigen uit hen tot bekeering mogen leiden.”¹⁾

EVENWEL naderhand, om verklaarbare, maar niettemin onverschoonbare redenen, begon hij de Joden te beschouwen als onbereikbaar voor Gods genade. Hij ging zelfs zoover, dat hij aanraadde om synagogen, joodsche huizen en scholen af te breken, hun boeken te vernietigen en den rabbijnen te verbieden om onderricht te geven. Deze latere houding van Luther tegenover de Joden is wel in hooge mate bedroevend van christelijk standpunt gezien, maar het bewijst tevens, hoe iemand, zelfs na zijn bekeering, een arm en ellendig zondaar blijft. „Wij moeten in het oog houden”, aldus Calvijn aan Heinrich Bullinger, „dat wij in Luther met een der eerste dienaren van Christus te doen hebben en dat allen hem zeer veel verschuldigd zijn. Ik heb het meermalen gezegd, dat al zou hij mij ook een duivel noemen, ik niet ophouden zou, hem als een buitengewoon dienstknecht Gods te vereeren, alhoewel hij zeker bij de vele deugden, die hij bezit, ook groote gebreken heeft. Onze plicht blijft het niettemin, hem om zijne gebreken niet derwijze aan te vallen, dat wij daarbij het vele goede in hem zouden voorbij zien.”²⁾

¹⁾ Das Jhesus Christus eyn geborener Jüde sey, von Doctor Martinus Luther, blz. 3.

²⁾ Aangehaald door J. J. van Oosterzee, Geschiedenis der christelijke kerk in tafereelen, 4e dl. blz. 163.

DAAR moesten weer een honderd vijftig jaren verloopen, eerdat verandering ten goede kwam in de methode van zendingsarbeid onder Israël. En het was hetzelfde land, over welks weiden en moerassen het nieuwe licht der vrijheid het eerst opging, dat den weg wees in de rechte joodsche zendingsrichting. Maar voordat wij daar dieper op ingaan, willen we rondzien in Duitschland en Engeland en het begin der Jodenzending aldaar naspeuren.

IN Duitschland dagteekenen de eerste pogingen ten behoeve van Israëls bekeering uit het eind der 17e en het begin der 18e eeuw door Esdras Edzardus, een luthersch predikant in Hamburg. Men zegt dat hij van joodsche afkomst was, maar dit is zeer twijfelachtig. Hij wijdde vijftig jaar van zijn leven aan dit doel, en mocht het middel wezen om vele verloren schapen van het huis Israëls weder te brengen. Deze bekwame orientalist en rabbijsch geleerde had ook een merkwaardig gesprek met een voornamen rabbijn uit de portugeesche gemeente van Rotterdam, n.l. Cohen de Lara, die zich onderscheiden heeft door belangrijke werken over philologie. Het onderwerp van dit gesprek was de rechtvaardiging van den zondaar uit vrije genade. Ofschoon hij zijn tegenstander niet overtuigen kon, was toch de kracht van zijn betoog zoo groot, dat een andere Jood, die daarbij tegenwoordig was, genaamd Jacob Messia, getroffen en gebracht werd tot de belijdenis van Jezus als den Messias.

DEZE pogingen bleven echter een geval op zichzelf, „en in den grooten kring der Christenheid onbekend; het werk van Edzardus vervaagde zooals de regen vervloeit zonder eenig spoor achter te laten.”²⁾

¹⁾ Werken v. h. Zeeuwsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, dl. XI, blz. 328.

²⁾ Die Juden vornehmlich, von R. Bieling, blz. 5.

EEN schoon exempel met betrekking tot de onderneming van zending onder Israël, zoowel als onder de Heidenen, werd aan de wereld gegeven door de *Unitas Fratrum*, gesticht door Graaf Nicolaus Ludwig von Zinzendorf in de eerste helft der 18e eeuw. „Bij iedere gelegenheid gaf Zinzendorf uiting aan de liefde, die hem bezielde voor het volk, aan hetwelk zijn Heiland naar het vleesch behoord had.” ¹⁾ Een der redenen, waarom hij een meer dan gewonen eerbied eischte voor de Joden was deze: „Als zij zich oprecht tot God bekeeren, dan spreekt Jezus zoo tot hun hart, dat zij Hem als ooit eenig Christenmensch liefhebben.” ²⁾ Zeer merkwaardig zijn de slotwoorden van een brief door den graaf aan de Joden van Wetterau gericht: „Gij moet eerst uw zin veranderen; gij moet eerst kinderen worden; gij moet eerst uw eigen gerechtigheid laten varen en gelooven, dat gij verloren zondaars zijt, en iemand noodig hebt, die zich over u erbarme, tijdelijk en eeuwig. Daarom, mijne om der vaderen wil, geëerde vaders, en om den wil van mijn ook voor u geslacht Lam, innig geliefde vrienden! wil ik u met tranen van blijdschap en liefde iets meedeelen van Hem, zonder Wien ik noch leven noch zalig worden wil, en met Wien ik liever in de hel, dan zonder Hem in den hemel wilde zijn. Gij weet wel Wien ik meen.” ³⁾

MEER dan een kwart eeuw hebben de moravische broeders het werk onder de Joden in Amsterdam en elders ter hand genomen door middel van hun vrome en bekwame zendelingen Leonhard Döber en Samuel Lieberkühn. Na Esdras Edzardus was de actie der moravische broeders zeker een stap voorwaarts in de geschiedenis der Zending onder Israël in Duitschland, omdat de laatste door een gemeenschap ondernomen werd. Maar helaas, „na

¹⁾ Israel und die Kirche, von Chr. H. Kalker, blz. 97.

²⁾ Idem.

³⁾ Graf Zinzendorf u. die Juden, Dibre Emeth 1871, blz. 57.

Zinzendorf's dood doofde in de Broedergemeente het door hem ontstoken vuur." ¹⁾)

HET is waarschijnlijk, dat met de piëtistische beweging in het midden der 18e eeuw een opleving in het zendingswerk onder Israël valt te constateeren. „Met meer samenwerking echter werd de eerste en eigenlijke zending sinds den apostolischen tijd van Halle uit gedreven. Daar ontstond in 1728 het joodsche Instituut van Callenberg, dat tot 1792 werkte en in dit tijdsverloop ongeveer twintig zendelingen uitzond. De grootste en ijverigste dezer was de vrome en geleerde Stephan Schulz." ²⁾)

MAAR de stroom van rationalisme, die over Duitschland golfde in de laatste helft der 18e eeuw, schijnt voornamelijk de oorzaak geweest te zijn van het verdwijnen der Jodenzending. Om nogmaals een aanhaling te geven: „Na dezen tijd van frisch geloofsleven in Duitschland, kwam er een droeve periode van ongeloof; en terwijl men zich van de zon der genade verwijderde, week ook gaandeweg het geloofsleven, en onder de hooggeroemde verlichting verkilde de liefde tot Christus en tot de duurgekochte zielen. Het begonnen zendingswerk en daarmee ook dat onder de Joden nam af en werd eindelijk geheel stop gezet." ³⁾)

EEN hernieuwde belangstelling in de Jodenzending in Duitschland gedurende de eerste helft der 19e eeuw werd gewekt door de pioniers van de „Londensche Zendingsvereniging" voor arbeid onder de Joden. En dit voert ons tot den aanvang van dit werk in Groot Brittanje.

IN 1801 deed de londensche zendingsvereniging een beroep op het berlijnsche zendingsseminarium, bestuurd door Dr. J. Jaenicke, om arbeiders voor hun afrikaansche zending. In antwoord daarop werden drie jonge mannen

¹⁾) Die Juden vornehmlich, von R. Bieling, blz. 5.

²⁾) Die Judenmission, von J. Aug. Hausmeister, blz. 18.

³⁾) Idem.

naar Londen afgezonden, onder welke een in Christus geloovende Jood, met name Joseph Samuel Christian Friedrich Frey. Getroffen door den geestelijken toestand der Joden in Londen, gaf Frey zijn verlangen te kennen om daar te blijven en zich te wijden aan de Evangelieprediking onder zijn broeders. Na verscheidene jaren van voorbereiding benoemde de "London Missionary Society" hem in 1805 tot haar eersten zendeling onder de Joden, met Londen als arbeidsveld. Beseffende dat dit werk niet maar als een aanhangsel van de algemeene zendingsvereeniging kon worden beschouwd, vormde men een afzonderlijke organisatie met het doel zieken en ellendigen te bezoeken en bij te staan, en de onwetenden onder Joden en niet-Joden te onderwijzen. „Een zeer korte ervaring,” zoo zegt de historieschrijver van de London Jews' Society, „bewees dat het begin verkeerd was. De vereeniging van joodsch en niet-joodsch werk was onpraktisch, en bijna onmogelijk. De geschiedenis herhaalde zich. Het apostolisch besluit, dat sommigen tot de besnijdenis en anderen tot de voorhuid zouden gaan, bewees het beste te zijn zelfs in de 19e eeuw.”¹⁾ En zoo geschiedde het, dat in 1809 Mr. Frey in verbinding met anderen de "London Society for promoting Christianity among the Jews" stichtte.

HIERMEDE is nu vanzelf de weg geëffend, die ons leidt tot het onderzoek naar het ontstaan van de zendingsactie onder de Joden hier te lande.

DE geweldige worsteling der Nederlanden tot het verkrijgen van geestelijke en maatschappelijke vrijheid, had het protestantsche volk dezer landen tot een hoogte van verdraagzaamheid opgevoerd, te dien tijde ongekend in de geheele Christenheid. En deze verdraagzaamheid maakte Holland tot een toevluchtsoord voor de Joden, die hun eigen land verlaten moesten, zoowel als voor alle geestelijk verdrukten. De joodsche bannelingen werden op de meest vriendelijke en edelmoedige wijze door

¹⁾ History of the London Society, by Rev. W. T. Gidney, M. A., blz. 34.

de protestantsche bevolking ontvangen. De houding der verlichte autoriteiten moge blijken uit de volgende edele woorden van den nederlandschen gezant in Frankrijk, Koenraad van Beuningen, in antwoord op het officieel protest der fransche regeering in 1619 tegen het verleenen van wettige rechten aan deze emigranten in Nederland, als onbetamelijk aan eene Christenmogendheid:

„**A**L God, de Heere, dit volk, niettegenstaande alles wat het geleden heeft, nog in het leven behoudt, blijkt hieruit, dat Hij wil, dat ook wij, Christenen, er geduld mee oefenen, en daar het toch ergens plaats moet vinden om te leven, zoo is er zeker niets onchristelijks in, dat Holland het een herberg verleend heeft.”¹⁾

MAAR hoe kwam het protestantsche Nederland van die dagen tot die meer dan verdraagzame, tot die gunstige meening over de Joden? Het was de geleerde Emmanuel Tremellius, een in Christus geloovende Israëliet en een van de voornaamste theologen der universiteit van Genève, dat groote centrum der reformatie, die er vooral invloed op uitoefende. Hij vond in Heidelberg een intiemen vriend in den vromen en beroemden Franciscus Junius, den stichter van een school van uitnemende theologen hier te lande, en de vriend en ijverige helper der Joden. Het was zijn wensch, dat de joodsche natie onder Christenen ontvangen zou worden met die liefde en die warme belangstelling, die vanzelf dient gekoesterd te worden voor een volk, onderscheiden door het zegel van Gods uitverkiezing, en waarop de onfeilbare beloften van de Heilige Schrift rusten. In een Responsum op een zijner colleges aan de leidsche universiteit over de vraag: „hoe men met de Joden moest handelen?” adviseerde hij als volgt: „Men moet ze onder de Christenen dulden: ten eerste, omdat ze onwetende en blinde mensen zijn, en dat niemand alleen uit oorzaak van religie van den aardbodem mag uitgeroeid worden, dewijl het geloof een gave Gods is; en zij daarenboven onze broeders zijn van nature. Ten andere: ofschoon

¹⁾ Israel u. die Kirche, von Chr. H. Kalker, blz. 60.

het lichaam der Joden in 't algemeen van God zij verworpen, nochtans mogen wij daaruit niet besluiten, dat men al de bijzondere leden der joodsche natie onder de Christenen niet zou mogen dulden; want de kerk moet uit beiden verzameld worden. Men moet ze dan ten aanzien van de natuur en de genade verdragen. Van hunne onvruchtbare werken moet men zich onthouden. Van hunne synagogen wordt veel gezegd, maar men kan daar nochtans niets in vinden, dat den goeden naam der religie zoude kwetsen." ¹⁾)

DE invloed van Junius strekte zich niet alleen uit op zijn leerlingen, maar ook op zijn nakomelingen, die met andere families verbonden in de 17e eeuw, als een erfenis de gevoelens van hartelijke genegenheid deelden tegenover de beminden om der vaderen wil.

DEZE verhouding tot Israël is zeker prijzenswaard en in volkomen overeenstemming met het evangelisch Christendom. Maar geen Christenland kan herbergzaamheid verleen en aan een joodsche of welke andere niet-christelijke gemeenschap zonder tevens een groote verantwoordelijkheid op zich te nemen. Want niet alleen, dat deze niet-Christenen binnengebracht worden in een maatschappij, een beschaving, een cultuur en een leven van zuiver christelijken aard, maar gegrond op een geheel van hen verschillend en hooger levensinzicht. Bovendien: een gemeenschap met een hoogere levensbeschouwing, die dat hooger leven niet uitdraagt, schept voor zichzelf en zijn gasten een zeer ernstig probleem. Het vraagt van zijn nieuwe leden dingen, waartoe deze niet-Christenen niet bekwaam zijn. Daar is geen andere kracht tot levensvernieuwing dan het Evangelie van Jezus Christus. Zooals een japansche bekeerling, over deze dingen nadenkende, uitriep: „Het Christendom wijst ons niet alleen den rechten weg, maar het geeft ons leven. Het voorziet ons niet alleen van rails, maar ook van den locomotief." ²⁾)

¹⁾ Geschiedenis der Joden in Nederland, door Mr. H. J. Koenen.

²⁾ Living Forces, by J. Warneck, blz. 148.

HET rabbinistisch Jodendom moge tot op zekere hoogte van beteekenis zijn, maar zijn onvermogen is bewezen.

En elke poging om christelijke cultuur te scheiden van beslist christelijken grondslag is zelfmisleiding. Wat beteekent een schoone bovenbouw, wanneer het fundament geen draagkracht heeft? Het is van den aanvang af gedoemd tot ineenstorting. Deze waarheid, blijkbaar verborg en voor zoovele wijze en voorzichtige kerkleiders onzer dagen, was geopenbaard aan de vaders van het protestant-sche Nederland der 17e eeuw. In datzelfde jaar 1619, waarin de joodsche réfugiés de volle erkenning hunner vrijheid ontvingen, begonnen die vaders ook met ijver aan hun bekeering te arbeiden.

EN toen, in datzelfde gedenkwaardige jaar 1619, en alzoo 109 jaar voordat in Duitschland, en 190 jaar voordat in Groot-Brittannië deze zaak aan de orde kwam, besloot de algemeene synode, vergaderd te Dordrecht een adres te richten aan de Staten-Generaal, ten einde zulke maatregelen te nemen, die noodig waren om te voorkomen dat een Christen schade of gevaar zou lijden bij zijn pogingen om het Evangelie aan de Joden te verkondigen.

ENIGE jaren daarna werd in de door Willem van Oranje gestichte universiteit van Leiden, die reeds naam begon te krijgen, een nieuwe leerstoel gesticht, speciaal met het oog op het zendingswerk onder de Joden, een professor benoemd met den titel van *Controversiarum Judaicarum Professor* en belast met de verdediging der christelijke waarheid tegenover den polemischen geest, waardoor het Jodendom zich onderscheidt. Deze geleerde Constantine l'Empereur van Oppyck, vermaard om zijn kennis en welsprekendheid, nam de benoeming aan, en kweet zich bij uitstek van zijn taak, beide in openbare colleges en in geschriften, die met recht naam verwierven. Onder anderen publiceerde hij een verklaring van Jesaja 53 ter weerlegging van wat Rabbi Izak Abarbanel en Rabbi Mozes Alschech daarover schreven.

VELE hollandsche godgeleerden uit dien tijd beijverden zich om nieuwe wegen te vinden, waarlangs de Joden konden bereikt worden met de kennis van Jezus als hun beloofden Messias. Zooals de le Roi schrijft: „Es gibt keinen bedeutenden Mann unter den holländischen Theologen des 17en Jahrhunderts, der nicht seinen Beitrag zur literarischen Arbeit an den Juden geliefert hätte.”¹⁾ Ik laat hier eenige dier theologen volgen.

IZAAK Vossius, die in een zeer merkwaardige toespraak de Joden opwekt, om met daarlating hunner talmudische en rabbijnsche schriften, zich tot het ernstige onderzoek des Ouden Testaments te bepalen.²⁾

HERMAN Witzius, die in het hebreeuwsch werd onderwezen door Manasse ben Israëel, trachtte in zijn werk *Judaeus Christianisans* te bewijzen, dat de Jood, die oprecht gelooft in zijn eigen godsdienst, juist door deze belijdenis de fundamenteele beginselen van het Christendom bijvalt.

JOH. Hoornbeek stelde er een eer in om een toegewijd vriend van het oude volk te zijn. Hij schrijft: „Wij hebben vele verplichtingen aan verschillende natiën, maar aan de Joden zijn we alles verplicht. Het gebed der gemeente, de wensch aller geloovigen gaat er naar uit, dat de Joden geholpen, opgeheven uit hun verval en boven alles met het Evangelie bekend gemaakt worden. En dit is het doel van al mijn geschriften en van mijn onvermoeide inspanning. Dit is het, wat ik het jonge geslacht inprent, zoowel door mijn voorbeeld als door mijn onophoudelijk streven in de toewijding van mijn tijd, kracht en studie.”³⁾

AN het boven reeds geciteerde boek van de le Roi ontleenen we het volgende over dezen hooggeleerden en zijn geschrift *Teschuba Jehudim*: „Voortreffelijk

¹⁾ Die evangelische Christenheit u. die Juden, von Lic. J. F. A. de le Roi, Bd. 1, blz. 148

²⁾ Zie Geschiedenis der Joden in Nederland (Aanhangsel XIX), door Mr. H. J. Koenen.

³⁾ *Teschuba Jehudim* (De Convertendis Judaeis), voorrede.

schildert hij, wat de Joden met vooroordeel tegen het Christendom vervult, en geeft middelen aan de hand, die tot hun bekeering kunnen dienen. Kerk, staat en school moeten samenwerken. De mishandeling der Joden is voormaals schuld geweest, dat er zich zoo'n gering aantal bekeerd heeft. Bovendien bekommerde men zich al heel weinig om die bekeering, of men sloeg om die te bereiken den weg van geweld in. Gebed en evangelisatie zijn de zekerste middelen om hen te winnen en ook de eenige waardige strijdmiddelen der kerk. Het is plicht arbeiders onder hen aan te stellen, welke aan de universiteit tot dit ambt hun opleiding moeten ontvangen. Maar ook in de school moet reeds het weerleggen, de controverse, met de Joden geleerd worden, en degelijke voorbereide studenten, die bijzonder bekwaam zijn, moeten de Joden opzoeken, om hun het christelijk getuigenis te brengen. Voorts is het openbare kerkgebed voor de Joden geboden. En ten slotte legt hij er den nadruk op, dat de blik op de toekomst, welke een uiteindelijke bekeering van het volk in uitzicht stelt, den moed der Christenen moet verlevendigen.”¹⁾

UITERMATE degelijke kost werd in dit opzicht toebeleid door vader en zoon Fr. Spanheim. De eerste schreef zijn *Dubia Evangelica* ter verdediging van het Evangelie tegen de aanvallen der Joden. De laatste, die Joh. Hoornbeek als hoogleeraar in de theologie te Leiden opvolgde, trad in de voetsporen zijns vaders.

TEN slotte moge hier ook de naam van Gisbertus Voetius, professor aan de universiteit van Utrecht niet ontbreken. „In onderscheiden geschriften komt hij krachtig op zoowel tegen iedere mishandeling der Joden als tegen bijzondere anti-joodsche wetten. Het eene is in strijd met het Christendom, het andere dient slechts om hen nog meer te verharderen.”²⁾ En van zijn hand verscheen ook een uitnemend geschrift over de toekomst en de bekeering van Israël als volk.

¹⁾ Die evangelische Christenheit u. die Juden, Bd. I, blz. 150.

²⁾ Id., Bd. I, blz. 153.

NOG zouden vermeld kunnen worden belangrijke bijdragen van eminente geleerden als Hugo de Groot, Johannes Coccejus, Simon Epicopius, Anton Hulsius, Herman Witsius, Willem Surenius en vele anderen. „In der tat, die Theologen aller Parteien in Holland entfalteten einen überaus regen Eifer, um die Juden, die ihr Land neu aufgenommen hätte, für das Christenthum zu gewinnen.”¹⁾

EN deze toewijding en ijverige pogingen waren niet vruchteloos. Het opgroeiend geslacht door zulke leiders gevormd, wijdde zich evenzeer aan de taak ter bekeering der Joden. De gansche evangelische Christenheid van Holland was met deze gedachte en dezen wensch vervuld. — Niet slechts particuliere kringen, maar de kerk zelf begon zich met dit werk bezig te houden. — Daarvan getuigen de volgende door de utrechtische Synode van 1670 gerecommandeerde middelen tot de bekeering der Joden:

1. De classes en synoden moeten ijverig over de Jodenbekeering beraadslagen en reglementen daaromtrent vaststellen.

2. De predikanten, ouderlingen en geloovigen moeten zoo veel in hun vermogen is de Joden trachten te overtuigen, opdat zij Jezus Christus als den Messias erkennen, die hun vergeving, tijdelijk en eeuwig heil heeft aangebracht.

3. Bijzonder daartoe geschikte personen moeten aangesteld worden, die zich van den godsdienst der Joden op de hoogte stellen om met hen daarover te kunnen spreken. Deze menschen moeten zich met de predikanten, enz. synoden en classes in verbinding stellen, opdat zij hun werk goed ten uitvoer brengen.

4. Aan het gymnasium te Amsterdam moet een hoogleeraar in de hebreeuwische taal en joodsche controversen worden aangesteld, om de Christenen in dit werk aan te vuren en aan de Joden het fundament van den christelijken godsdienst te toonen.

¹⁾ Id., blz. 159.

5. Er moeten boeken geschreven worden in talen, die voor de Joden toegankelijk zijn, waardoor het verlangen naar hun heil gekweekt wordt en die ook gebeden voor de Joden bevatten. Zoo ook de vertaling van het Nieuwe Testament op touw gezet worden.
6. Zoowel in 't openbaar als te huis behoort voor de Joden gebeden te worden en de ambtsdragers hebben in hunne predikatiën de Christenen daartoe openlijk te vermanen.
7. Om allen aanstoot voor de Joden te vermijden, moeten alle beelden in de hollandsche kerken verboden worden.
8. Iedere provincie heeft twee kweekelingen voor dit werk op te leiden.
9. De Senaat van Amsterdam moet verzocht worden een professor aan het gymnasium aan te stellen, die uitsluitend voordrachten voor de disputen met Joden houden moet, en een catechismus samenstellen over de geschilpunten in de leer. Ook moet tegen de buitensporigheid der bijbelkritiek gewaakt worden.
10. De theologische hoogleeraren aan de universiteit moeten de studenten bekend maken met de tusschen Joden en Christenen strijdige leerstukken.¹⁾

DIT belangrijke onderwerp had ook de volle aandacht der synoden van Dordrecht, Delft en Leiden, gehouden in de jaren 1676—1678. Buitengewoon leerzaam en interessant is het schema opgemaakt door de Synode van Delft in 1677 tot verbreiding van het Evangelie onder de Joden hier te lande, dat gelden kan als een krachtig bewijs voor het levendig besef, door de kerk gekoesterd, ten opzichte van haar dure plicht om Gods genade te verkondigen aan het volk der belofte, van hetwelk wij het eerst de blijde boodschap des heils ontvingen.

„**D**E respectieve classes oordeelen het christelijk hoognoodig en in deze laatste dagen tijdig, dat aan de beoefde bekeering der Joden gedacht worde en prijzen het oogmerk en doen van de classis Gouda, die deze zaak

¹⁾ Dibre Emeth 1879, blz. 87.

in de laatst gehouden Synode van Dordrecht geopperd heeft, om vele en gewichtige redenen breeder bij haar en alle classes gededuceerd en korthedshalve hier in te lassen.

Als middelen tot de bekeering der Joden recommandeeren zij de volgende dingen:

I. De openbare en persoonlijke gebeden, waartoe de gemeenten moeten opgewekt worden, opdat God naar zijn belofte ons verhoore, en ook de Joden van onze begeerte naar hun zaligheid overtuigd worden.

II. Dat men wegneme allen aanstoot, en alle verhinderingen, waardoor de beloofde bekeering der Joden verachten zou of belet worden, als daar zijn:

1. De verregaande afgoderij der roomschen, hun beelden-dienst en mis.

2. De verschrikkelijke ontheiliging van Gods heiligen naam.

3. Verzuim en oneerbiedigheid tegenover den openbaren godsdienst te allen tijde, maar bijzonder op den dag des Heeren.

4. Scheuringen, twisten, oneenigheden over zaken van godsdienst.

5. Geringachten en verachten van het profetische woord en de goddelijke Schriften.

6. De algemeene afkeer en verachting van de Joden, die zich uit in scheldnamen.

7. Tuchteloosheid onder de Christenen en vooral onder kerksche mensen.

Al deze hinderpalen dienen uit den weg geruimd, waartoe het noodig is, dat een ieder zich hartgrondig en volgens plicht van zijn zonden bekeere, en dat er voorts tegen deze ergernis gewaakt worde, zoowel van kerkelijke zijde door kerkelijke middelen, als van politieken kant door politieke maatregelen en voor zoover die gebruikt worden, deze nog krachtiger aan te wenden.

III. Dat men alles wat gevoegelijk gedaan kan worden in het werk stelle, of God zijn zegen daarover mocht geven en bij gevolg:

1. Dat men de rabbijnen en andere Joden welwillend aanspreke om hen uit te noodigen tot vriendschappelijke conferenties over Mozes en de profeten en vooral over eenige bijzondere stukken der zaligheid, als daar zijn: het punt der heiligheid Gods in het straffen der zonden; de raad des vredes en den Man, wiens naam is Spruite; de kracht van de eerste belofte in het paradijs; de omstandigheid, waaronder de beloften gedaan zijn aan onzen vader Abraham; het onderscheid der beide Testamenten; de bedeeeling der genade voor de wet, onder de wet en in het Nieuwe Testament; de wetgeving, de aard der ceremoniën; de persoon, ambten en staten van den Messias en zijn lijden en heerlijkheid daarna volgende; de teekenen, die de komst van den Messias moesten voorafgaan, vergezellen en volgen. De aard van het messiaansche Koninkrijk; Gods wonderlijke wegen met Joden en Heidenen, om eerst de eene, daarna de andere elk op zijn tijd aan te nemen en te verwerpen; de ellende van hun tegenwoordig leven in vergelijking met hun vroegeren, heerlijken toestand en de oorzaak daarvan.

2. De predikanten moeten zich dagelijks oefenen in de hebreuwsche taal en in hun preeken zooveel mogelijk zich gewennen aan de woorden en spreekwijze van den Heiligen Geest, en onder anderen er werk van maken om de bovengenoemde leerstukken uit Mozes en de profeten te behandelen; opdat de kennis van Gods Woord en wegen onder de Christenen zoo moge vermenigvuldigd worden, dat zij tot de Joden afvloeie en deze door de Christenen tot jaloerschheid verwekt worden.

3. De professoren in de theologie moeten verzocht worden om de bovengenoemde stukken in hun openbare lessen gezet te doceeren en daarover college te houden.

4. De theologische studenten zullen gehouden zijn zich ijverig in de hebreuwsche taal en de joodsche controversen

te oefenen, en niet alleen over genoemde stukken, maar ook in de kennis der hebreuwsche taal streng worden geëxamineerd.

5. De hooge Overheid moet worden verzocht om op 's lands kosten een of twee mannen aan te stellen en studenten, hetzij in het Staten-college, hetzij daar buiten te salarieeren, ten einde zich uitsluitend bezig te houden met het confereeren over den hebreuwschen tekst en de joodsche controversen, met grondige verklaring van Mozes en de profeten, den Talmud en andere joodsche geschriften en ook met het onderzoek naar hun huidige meeningen en met het bijvoorbaat vertalen van den Talmud in het Latijn; waardoor in dit college mannen zouden worden aangekweekt, die bekwaam zijn de Joden tot conferenties uit te noodigen.

6. Daar moeten bij de hooge Overheid stappen gedaan worden om te voorkomen, dat gegoede Joden, die zich bekeeren, door de bekeering schade lijden van bezittingen, testamenten of anderszins. En ook gezorgd worden, dat arme bekeerde Joden behoorlijk worden ondersteund.

7. Men moet hierover met alle corresponderende synoden schriftelijk van gedachten wisselen om hen allen tot bevordering van dit groote werk uit te noodigen.”¹⁾

DAT waren de groote vragen, die bovengenoemde synoden aan de orde stelden en in deugdelijke besluiten wisten om te zetten. Besluiten, die niet alleen van veel belang zijn voor de kennis van de kerkelijke toestanden in die dagen, maar die ook voor onzen tijd dienst kunnen doen om de christelijke beginselen te leeren kennen, waarvan de vaders van protestantsch Nederland zijn uitgegaan.

MEER dan twee en een halve eeuw zijn reeds voorbij sedert het opstellen dezer projecten, en nog zou er niets aan toe- of afgedaan behoeven te worden. Zoo christelijk, principieel, zoo logisch zijn ze. Ook wij zouden

¹⁾ Art. 59, 1677 Synodi Suid-Hollandiae.

beginnen met in de allereerste plaats het gebed der geloovigen te vragen. Alle geestelijke arbeid, doch vooral de arbeid onder Israël is zonder het ontsteken van dit reukwerk van welriekende specerijen onmogelijk en vruchteloos. Op het gebed volgt zelfonderzoek. Alleen dan wanneer men zichzelf als schuldig voor God kent, kan men alle door ons veroorzaakte struikelblokken op den weg van Israël naar zijn Messias uit den weg ruimen. En eindelijk alles in 't werk stellen wat gevoegelijk aan onze zijde gedaan kan worden, of God zijn zegen daarover gelieve te geven.

EEN zeer schoon formulier voor het bedienen van den Heiligen Doop aan Israëlieten, die Jezus als hun Messias beleden, moge hier niet ongenoemd blijven. Men behoeft slechts het smeek- en dankgebed voor den bondeling te lezen, om te proeven den geest, die de drijfveer was van al deze daadwerkelijke actie tot heil van Israël. Het luidt als volgt:

HEERE God, Gij, die ten allen tijde gedenkt aan het verbond, dat Gij opgericht hebt met uw volk, wij prijzen uw grooten Naam en danken U van ganscher harte, dat het U behaagd heeft, medelijden te hebben met dezen uwen dienstknecht (uwe dienstmaagd), die zooeven in uwe kerk is ingelijfd door den doop, welke de ingang is tot dezelve. Hij was een vijand van U, zijn verstand was door de duisternis bedekt, en zijn wil was gevangen onder het juk van de overleveringen der menschen en der oude ceremoniën, die Uw heilige Zoon Jezus Christus heeft afgeschaft, aan het licht gebracht hebbende het leven en de onverderfelijkheid door zijn Evangelie. Maar o, Heere, Gij hebt dezen uwen dienstknecht verlicht en vertroost, en zijne banden verbroken, sprekende naar zijn harte. Wij roemen uwe gadelooze goedertierenheid, die Gij over hem hebt groot gemaakt, en brengen U eeuwigen dank, dat Gij hem ter zaligheid uitverkoren hebbende, naar uwe voorkennis, vóór de grondlegging der wereld, geroepen hebt in

den tijd tot de heiligmaking des Geestes, tot de gehoorzaamheid aan het rechte geloof, en de besprenging des bloeds van Jezus Christus. Gij zijt het, o Heere, die de oogen zijns verstands geopend hebbende om de Schriften te verstaan, hem ook de erkenenis geschonken hebt, dat Jezus uw geliefde Zoon, is de waarachtige Messias, aan de aartsvaderen beloofd, en van de profeten voorspeld; dat er geen andere kan noch mag verwacht worden, dat er onder den hemel geen andere naam is, aan de menschen gegeven door welken wij kunnen zalig worden. Hij aanbidt met uwe gemeente dien Vorst des levens, en eert Hem als den grooten profeet, die in alles moet gehoord worden, wat Hij heeft gesproken, als den Hoogepriester des Nieuwen Verbonds, als den machtigen Koning, die zijn volk verlost heeft uit de hand van al hunne vijanden, en als zijn grooten God en Zaligmaker, die hem gekocht heeft met zijn eigen bloed. En dewijl hij der hemelsche roeping is deelachtig geworden, en uw groote naam over hem is aangeroepen, zoo geef hem, o allergoedertierenste God en Vader der eeuwige erbarmingen, dat hij het kostelijke kleed der gerechtigheid van uw heiligen Zoon Jezus, met hetwelk hij nu bekleed is geworden, zuiver en onbevlekt moge bewaren; en dat hij behoude die schoone hoedanigheid van een kind van God en Christus, die hij nu verkregen heeft, en die op waardige wijze betoone. Bevestig in hem het heerlijke werk uwer genade, en doe hem van dag tot dag toenemen, opdat hij, levende volgens de wetten van den godsdienst, dien hij heeft aangenomen, en naar de geloften des doops, en zoekende den vrede met allen en de heiligmaking, uwen naam verheerlijke en uwe kerk moge stichten.

GOD onzer vaders, God van Abraham, Izak en Jakob, verleen dezelfde genade aan allen, die nog van dit volk verspreid zijn over geheel de oppervlakte des aardbodems. Neem weg het deksel hetwelk op hun harte ligt, wanneer zij de boeken lezen van Mozes en de profeten. Neem weg dat dubbel omkleedsel, hetwelk hen verhindert om daarin U en Christus te aanschouwen en te erkennen,

die door alle de schaduwen voorgebeeld staat voor hunne oogen. Dat het geheele geslacht Jacobs U verheerlijke, en de kinderen Israëls U vreezen. Hef, naar Uwe onveranderlijke toezeggingen, uw banier op onder de volkeren, en vereenig de verstrooide Israëlieten, en vergader de verdrevenen van Juda, van de vier hoeken der aarde. Heb mededoogen met dat arme volk, hetwelk Gij met een machtige hand en een uitgestrekten arm verlost hebt uit Egypte, en ter gunste van hetwelk Gij zoovele teekenen en wonderen gedaan hebt. Doe weldra de volheid der Heidenen ingaan in uwe kerk, opdat — naar uwe heilige Godsspraken — uw geheele Israël zalig worde. Want o, getrouwe en erbarmende God, uwe genadegiften en uwe roeping zijn onberouwelijk, en Gij hebt uw volk niet ganschelijk verworpen, hetwelk Gij te voren gekend hebt, en hetwelk Gij hebt bemind van alle eeuwigheid. Verhoor ons, ontfermend Vader; want het is in den Naam uws welbeminden Zoons, dat wij U aanroepen. Amen.”¹⁾

EN wat waren nu de prachtige resultaten van al die pogingen? Het zou de moeite ten zeerste loonen om na te gaan welke bekeeringen er plaats vonden in de twee eeuwen, waarin de joodsche bevolking hier te lande onder de regeering der republiek leefde. Evenwel is het onmogelijk om dit nauwkeurig in statistiek te brengen, omdat er langen tijd verzuimd werd daaromtrent iets te boek te stellen. Niettemin zijn er gegevens bewaard gebleven.

DANIEL Alexandersen werd gedoopt in 1621. Hij publiceerte zijn geloofsbelijdenis in het syrisch, wat daarna in het hollandsch, duitsch en fransch werd vertaald door Petrus Jacobi, Amsterdam 1642. Hij voegde bij deze belijdenis een brief, gericht aan de verstrooide Israëlieten, om hen tot bekeering op te roepen.

¹⁾ Geschiedenis der Joden in Nederland (Aanhangsel XV), door Mr. H. J. Koenen, blz. 454.

IN 1670 werd een rabbijn 23 jaar oud, geboortig uit Nijmegen, met name Fridericius Ragstat a Weile, gedoopt.

Na zijn bekeering bekostigde de Hervormde Kerk zijn theologische studiën aan de universiteit te Leiden. In 1677 werd hij predikant te Ossensisse, en in 1680 te Spijk bij Gorkum. Deze jonge man beijverde zich zeer voor de bekeering van zijn broederen naar het vleesch. In 1671 schreef hij in het latijn een apologie voor het Christendom gericht tegen den aanval van Rabbi Lipman's *Nizzachon*. In 1679 diende hij bij de Synode van Dordrecht een verhandeling in, getiteld: *Vertoog van de wangestalte des hedendaegse superstitieuse Jodendoms*, enz. In 1685 verscheen van hem een andere verhandeling met den titel: „Noachi Prophetie van de salige Roeping en Bekeeringe der Heydenen”, waarin de schrijver verhaalt de leidingen Gods met zijn ziel en den weg, waarin hij gevoerd werd tot het wondere licht van het Evangelie.

ZIJN geschrift bleef niet zonder uitwerking. Een rijk en voornaam lid der portugeesche gemeente, Aaron Gabay Faro, na zijn bekeering Johannes Rodrigues Faro geheeten, werd zoo getroffen door de lezing van Ragstat's werk, dat hij besloot na veel innerlijke worsteling om het Christendom nader te onderzoeken, en hij werd door Ragstat gedoopt den 10en Februari 1686. De preek, bij die gelegenheid gehouden over Psalm 2 : 6 werd uitgegeven onder den titel: „Jezus Nazareus, Sions Koninck”. In deze rede wordt melding gemaakt van twee andere Israëlieten, die gedoopt waren: de een een jonge man van goeden huize uit Nijmegen in 1670, de andere het hoofd van een joodsche school in Enkhuizen, in 1683.

EEN andere joodsche belijder van Christus in die dagen was Joh. Jacobus. Na zijn bekeering schreef hij een verhandeling over: „Jezus, de waare Hoeckstein”.

AARON Margoliouth werd geboren in Polen. Hij was rabbinistisch geleerde, en reisde door Polen en Duitschland als *Maggid* (prediker), predikende in de

synagogen. Hierdoor kwam hij ook in Holland. Zeven jaren lang woonde hij in Leiden, waar hij door privaattlessen in den Talmud in zijn onderhoud voorzag. Hier werd hij in de Hervormde kerk gedoopt. Hij schreef o.a. een boek: *Oblatio Aaronis seu Tractatus de Passionibus Christi*", en een aantal andere werken, waarin hij trachtte te bewijzen hoe de Kabbala overeen kwam met de leerstellingen van het Christendom.

OK wordt melding gemaakt van de broeders Izak Dias en Aaron Dias Fonesca. Beiden waren uit portugeesche ouders van joodsche afkomst geboren en in den godsdienst hunner vaders opgevoed. Daar zij gewaar werden, hoe de leer der rabbijnen in vele opzichten met die des bijbels niet overeenkwam, en zij zich met hun twijfel en vragen tot dezen wendden, deed de synagoge hen den 28en Februari 1712 in den ban en veroordeelde hen als ketters. Daarom keerden zij zich tot den predikant Hero Sibersma te Amsterdam, die hen in de geloofswaarheden onderrichtte en in hetzelfde jaar doopte. Na hun doop werd Aaron een evangeliédienaar in Batavia, terwijl zijn broeder Izak raadsheer werd te Negapatnam in Oost-Indië. Een duitsche zendeling onder de inboorlingen aldaar kwam met Izak in 1733 in aanraking, en kreeg een diepen indruk van diens levend getuigenis van Christus en warmen ijver voor de bekeering zijner vroegere geloofsgenooten.¹

EEN andere Jood, genaamd Vieria, die het gedrukte getuigenis der bovengenoemde broeders Fonesca las, werd overtuigd van de waarheid, en in 1793 verliet hij Holland om zich in Suriname als evangeliédienaar te vestigen.

VERWANTEN van Vieria, de gebroeders Fundam, werden eveneens Christen. Een dezer, Jacob Fundam, schreef een studie over: „Vorst Messias opgespoort uit de Rolle der Propheten.” Daarin toont hij aan, hoe de Chris-

¹) Zie Saat auf Hoffnung 1864, blz. 24.

tenen gelooven in den Messias, waarvan Mozes en de profeten getuigden, terwijl de Joden zelf zulke dwaalbegrippen omtrent den Messias koesteren.

IN het jaar 1733 kwam een Christen koopman, Jacobus Bosch, op reis uit Holland naar Leeuwarden, in de trek-schuit in gesprek met den Leeuwarder rabbijn Hertog Leuwy, over de goddelijkheid of ongoddelijkheid van den Talmud. Op verzoek van den rabbijn werd dit twistgesprek in de woning van den koopman op vreedzame wijze voortgezet. Twee jaar correspondeerden en confereerden deze twee nog samen, en toen ontving Jacobus Bosch een brief waarin, aldus de koopman, „ZE. mij bekend maakte, dat hij zijn lang verborgen besluit had doen blijken, namelijk door hetzelfde bekend te maken, en zich van de joodsche kerk af te scheiden; welke brief onderteekend was: Ik verblijf UED. vriend in den Maschiach onzen Heiland Jezus Christus.” Hij voegt er aan toe: Het vergenoegde mij ten hoogste dezen brief te lezen, en ik maakte het op zijn verzoek, nog denzelfden dag aan eenige goede vrienden bekend. Maar, zoodra de Joden zulks van hem hoorden, verachtten zij hem, daar zij hem van te voren ten hoogste hadden verheven; want door onze gemeenschap, raakte ik veeltijds bij Joden in gezelschap, die mij meer dan eens verklaard hebben, dat zij zoo een geleerden rabbijn nooit hadden gehad, noch ooit weder zouden krijgen.”¹⁾

EEN der merkwaardigste bekeeringen gedurende de 18e eeuw was die van Salomon Deutsch gedoopt in Amsterdam in 1767 en daarna predikant te Mijdrecht. De geschiedenis zijner bekeering, die hij het volgend jaar uitgaf, werd te dien dage door elk christelijk gezin gelezen en is ook thans nog geen onbekende onder de ernstige geloovigen.

¹⁾ De ware Hoop en Verwachting Israëls (Voorrede), door Jacobus Bosch.

EVENWEL niet alleen onder de Christenen, maar ook onder de Joden maakte dit boek indruk. Het was de lezing daarvan en gesprekken met den schrijver, die een anderen Jood, James Abas, leidde tot Christus en den doop in zijn naam.

ZOO zou ik kunnen voortgaan en verhalen van Daniël Coresch, Joh. Christoph Gottfried en anderen, die hier te lande het Christendom omhelsden, en na hun bekeering uitnemende diensten bewezen aan de kerk en aan de zaak des Heeren in het algemeen. Maar bovenstaande moge voldoende bewijzen, hoezeer het werk der vaders van protestantsch Nederland door God gezegend werd. Maar bovendien mogen we hier herinneren aan het feit, hoe de genoemde bekeerlingen openbare bekendheid hebben gekregen door hun geestelijken arbeid, doch slechts vertegenwoordigers zijn van tal van Joden, die moed en genade hadden om het kruis van Christus op te nemen en Hem na te volgen, maar wier namen alleen bekend zijn bij God.

EVENWEL ondanks al den zegen in het verleden en in het heden, zijn er helaas, onder ons nog altijd de zoodanigen, die voor de zending onder Israël geen hart hebben en nog velen meer, wier practische belangstelling uiterst gering en zwak is. Wie dat zijn? Evangeliedienaars zoowel als leden der gemeente, trouwe kerkgangers en ook in de toekomst van Israël geloovenden. Menschen, die plichtgetrouw de kerk steunen en bijdragen aan de zending onder de arme heidenen en andere volken — als die maar ver genoeg af wonen. Zij hebben van de Joden geleerd, — al zullen zij zelf dit allermint vermoeden — de verbreiding van het Evangelie onder Israël slechts te beschouwen als een soort aangename liefhebberij van eenige zendelingen en van sommige Christenen, die er stokpaardjes op nahouden, die hun verbeelding een kans geven om daarop voort te draven.

ARM inderdaad zijn de argumenten, waarmee ze deze houding zoeken te rechtvaardigen. „Ik betwijfel zeer, of uw goedgemeende pogingen tot bekeering der Joden eenig succes zal hebben.” Dat is een argument, waar we telkens naar moeten luisteren. Ongetwijfeld verraden deze mensen, zonder er zich bewust van te zijn, hoe zij de kracht Gods tot zaligheid ons in het Evangelie gegeven nog nimmer aan hun eigen ziel ervaren hebben. En zij hebben er blijkbaar nooit bij stilgestaan, wie en wat hun eigen voorvaders waren, voordat hun het Evangelie verkondigd werd.

DE Joden hebben hun eigen godsdienst, waarin zij zich thuis gevoelen, waarom dan hun ziel te verontrusten en tweedracht in hun gezin te brengen!” Ziedaar een ander argument. Dat klinkt wel zeer menschlievend en heeft bovendien het voordeel van geenerlei moeite of kosten mee te brengen. Maar deze mensen hebben totaal vergeten, wat zij zelf zouden zijn, indien de joodsche apostelen ook zoo geredeneerd hadden. Hoe zouden zij ooit uit den nacht van het heidendom verlost zijn?

EN dan is er nog een reden, waarachter vele vrome Christenen zich verschuilen: „Israël wacht een heerlijke toekomst. Alzoo zal geheel Israël zalig worden. Maar deze bekeering zal op wondere wijze geschieden. En daarom zijn alle pogingen tot hun evangelisatie overbodig.” Wat zullen we tegen deze krachtige en schijnheilige beweegreden inbrengen?

TEN eerste zouden wij wel één plaats in de Heilige Schrift wenschen te weten, waar klaar en duidelijk wordt aangetoond, dat de Joden als door een wonder en zonder eenig genademiddel bekeerd zullen worden. Die is niet te vinden, en zou ook geheel in tegenspraak zijn met al de leidingen Gods ten opzichte van Israël, zoo-wel als met die van zijn gemeente in den loop der eeuwen. Dat de uiteindelijke bekeering van Israël door een wonder-

bare machtsontplooïing Gods zal vergezeld zijn, geef ik dadelijk toe. Maar dit sluit den gewonen, middellijken weg niet uit. Integendeel, wij mogen met grond veronderstellen, dat talrijke individueele bekeeringen vooraf zullen gaan en voorbereiden den grooten universeelen terugkeer van Israël. En zelfs waar in de historie wonderen geboekt staan, zien we nog, hoe de middelen niet werden versmaad.

NEEN, ook deze vrome bewering is niets meer dan een vrome dwaling. En bovendien. Bij het hooren van deze geloovige belijdenis omtrent het herstel van Israël, zonder dat men een vinger uitsteekt om daartoe den weg te bereiden, voelt men zich geneigd te vragen: „Wat nuttigheid is het, mijne broeders, indien iemand zegt, dat hij het geloof heeft, en hij heeft de werken niet? Kan dat geloof hem zalig maken?Geloof, indien het de werken niet heeft, is bij zichzelve dood.”¹⁾

WIJ willen geen beroep doen, hoe billijk en rechtvaardig ook, op de dankbaarheid en de ontferming, waarmee de Christen schuldig staat tegenover den Jood. Evenmin een tekst uit den bijbel aanhalen, om de zaak der zending onder Israël te wettigen. Ieder ketter heeft zijn letter. Iemand, die daarnaar gaat zoeken om dit werk te verdedigen, is nog niet aan het a b c van het Christendom toegekomen.

MAAR men bedenke, dat iedere beperking van het Evangelie als slechts voor een deel der menschheid bestemd, een zijner grondbeginselen aantast. òf de Messias der wereld is gekomen — en dan is onze heilige plicht Hem te prediken aan alle creaturen, — òf wij wachten nog een ander.

ZEKER mag ook worden gewezen op het feit, dat naar mate de schatten grooter zijn, die wij geven, naar die mate ook van het herboren Israël door de Gemeente zal worden ontvangen. En zonder Israël zal die Gemeente

¹⁾ Jacobus 2 : 14, 17.

nooit haar volkomen wasdom en haar bestemming bereiken. Zonder de thuiskomst van den verloren zoon is het vaderhuis niet in volle feestvreugde denkbaar.

DIT alles begrepen de vaders van het protestantsch Nederland. „Er is geen enkel christelijk land, waar de apologeten, die het Christendom tegenover de Joden verdedigden, dit in zulk een liefde-ademenden, echt christelijken geest deden, als in Holland. Hadden Spanjaarden en Portugeezen de Joden uit fanatieken haat en onder het voorwendsel van in een christelijken staat geen niet-Christenen te mogen dulden, uit hun land verdreven, het waren in 't bijzonder de protestantsche Hollanders, die aan de ongelukkigen in christelijk meeleven niet alleen een gastvrij toevluchtsoord, maar ook spoedig een politieke vrijheid verleenden, die de Joden toentertijd in geen enkel land der Christenheid genoten. De Hollanders beseften daarenboven zeer goed, dat er nog een andere en veel betere vrijheid is, en zij erkenden het als hun Christenplicht, daarover met allen ernst en aandrang tot hen te spreken en de behoefte om door den Zoon Gods vrijgemaakt te worden, in hen te wekken.”¹⁾

DAT het protestantsche Nederland dier dagen de Joden niet maar beschouwden als een interessant onderwerp om daarover eschatologische bespiegelingen te houden en een welkom bewijs hunner conclusies, maar wel degelijk in de allereerste en allervoornaamste plaats als een van God gegeven opdracht tot beoefening der gehoorzaamheid en der liefde, wordt door de lankmoedigheid dier Christenen bewezen. En wat is lankmoedigheid anders dan een lange moed in geduld en liefde? „De geloovige Christenen hadden zich dagelijks in geduld en lankmoedigheid te oefenen, waar zij tot hun groote smart moesten zien, hoevele antichristelijke boeken uitgegeven werden, en hoevele afvalligen uit andere landen met het verachtelijke wapen

¹⁾ Saat auf Hoffnung 1874, blz. 131.

van spot en satire het Christendom te lijf gingen. Dat was wel een slecht misbruik van de verleende vrijheid, doch de Hollanders handhaafden niettemin hun christelijke waardigheid en verdedigden manhaftig hun heilige zaak, alleen en uitsluitend met geestelijke wapenen.”¹⁾ Neen, de ware christelijke liefde laat zich niet tot toorn verwekken. Hoe vaak de Joden den apostel Paulus ook van zich stietten, hij werd niet verbitterd, maar bleef hun het Evangelie verkondigen. De liefde bedekt alle dingen, zij gelooft alle dingen, zij verdraagt alle dingen.

HET is niet het resultaat, dat tot christelijke actie voert. Ook niet het resultaat van liefelijke bemoediging, die het Gode behaagt den goeden krijgsknecht van Jezus Christus bij tijden te toonen. Want als dat de drijfveer wordt, is de arbeid wereldgelijkvormig geworden. Er is maar éene drijfveer: het goddelijk gebod, dat gehoorzaamheid eischt en maar éene, ware, blijvende bemoediging en eeuwige vertroosting, en dat is: de onveranderlijke raad Gods. „Die raad en het wezen zijn mijne,” zegt God. Deze raad zal bestaan. Hij is groot van raad en machtig van daad. En de Geest diens raads rust op Hem, die ons roept, om dien raad te dienen. Dat is onze kracht en dat is ons wachtwoord in den strijd. De schijnbare nederlagen moeten medewerken tot de overwinning. Dat beleefden de vaders van protestantsch Nederland. En moge van die dappere en kloekmoedige geloofshelden een sprake uitgaan, die de praktijk der godzaligheid van hen en hun tijdgenooten ten opzichte van de beminden om der vaders wil doet herleven in de harten van hun nageslacht in deze twintigste eeuw.

WANT zoo zeker als de Gemeente van Jezus Christus de zaligheid uit de Joden heeft ontvangen, zoo zeker is het haar heilige roeping, die zaligheid te verkondigen eerst den Jood en ook den Heiden!

¹⁾ Saat auf Hoffnung 1874, blz. 132.

Van denzelfden schrijver:

JOODSCHE STEMMEN OVER CHRISTUS EN CHRIS-
TENDOM, met een Inleiding van Dr. J. H. Gunning J.H.zn.
J. M. Bredée's Uitg.-Mij., Rotterdam. Prijs *f* 1.75 en *f* 2.50

IS JEZUS DE MESSIAS ? Mijn antwoord aan Rabbijn G. de
Lange, met een Woord Vooraf van Dr. W. J. de Wilde.
Uitg. J. N. Voorhoeve, Den Haag. Prijs *f* 1.70 en *f* 2.25

ISRAËL'S FEESTEN. Uitg. H. Veenman, Wageningen.
Prijs *f* 1.90 en *f* 2.60

SEMITISME EN DE WEST-EUROPEESCHE VOLKEN.
Uitg. H. Veenman, Wageningen. Prijs *f* 1.70 en *f* 2.40

HET JODENPROBLEEM. Uitg. „Elim”, Tulpstr. 14, Rot-
terdam. Prijs 25 cents.

DE WEG DES VREDES. „ 25 „

HOOR ISRAËL. „ 10 „

ZENDING EN JODENDOM. „ 10 „

EVANGELIE EN JODENDOM. „ 10 „

STRIJD EN OVERWINNING IN EEN JOODSCHE ZIEL.
Prijs 10 cents.

Bovengenoemde, zoowel als de volgende uitgaven ver-
krijgbaar in „Elim”, Tulpstr. 14, Rotterdam.

JOSEPH ZALMAN, EEN GEZONDENE UIT ISRAËL, door
A. R. Zalman-Marda. Uitg. J. N. Voorhoeve. Prijs *f* 2.60

CHRISTUS EN ISRAËL, door Dr. Adolph Saphir. Uitg.
„Elim”, Tulpstr. 14, Rotterdam. Prijs *f* 2.—

DE HERDER ISRAËLS, door David Baron. Uitg. „Elim”,
Tulpstraat 14, Rotterdam. Prijs *f* 0.90

